

**DÂRÜ'L-ELHÂN KÜLLİYATI, NAZARÎ VE AMELÎ TÜRK MÜSİKİSİ VE
ZEKÂÎ DEDE EFENDİ KÜLLİYATINDA “NEY” SAZININ GEÇTİĞİ
GÜFTELER ÜZERİNE BİR İNCELEME**
AN ANALYSIS ON THE LYRICS, IN WHICH NÂY IS REFERRED TO, IN
REPERTORIES INCLUDED ON NAZARÎ AND AMELÎ TURKISH MUSIC,
ZEKÂÎ DEDE EFENDİ AND DÂRÜ'L-ELHÂN COMPLETE WORKS

NİHAT OZAN KÖROĞLU

Doç. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Müzik Bölümü
Assoc. Prof. Dr., Manisa Celal Bayar University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Dep. of Music
nihat.koroglu@cbu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0001-9631-8926>

SİBEL KARAMAN

Dr. Öğr. Üyesi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Tasarım ve Mimarlık Fakültesi, Müzik Bölümü
Assist. Prof. Dr., Manisa Celal Bayar University, Faculty of Fine Arts, Design and Architecture, Dep. of Music
sibel.karaman@cbu.edu.tr

 <https://orcid.org/0000-0002-5227-1836>

Atıf / Citation

Köroğlu, N.O- Karaman S. 2021. “Dârü'l-Elhân Külliyyâtı, Nazarî ve Amelî Türk Müsikîsî ve Zekâî Dede Efendi Külliyyâtında “Ney” Sazının Geçtiği Güfteler Üzerine Bir İnceleme”. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute*. 71, (Mayıs- May 2021). 97-122

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 17.01.2021
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 15.03.2021
Yayın Tarihi- *Date Published* : 15.05.2021
 : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat4500>

İntihal / Plagiarism

This article was checked by *iThenticate* programında bu makale taranmıştır.

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi- Journal of Turkish Researches Institute

TAED-71, Mayıs-May 2021 Erzurum. ISSN 1300-9052 e-ISSN 2717-6851

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunited>

DÂRÜ'L-ELHÂN KÜLLİYATI, NAZARÎ VE AMELÎ TÜRK MÜSİKİSİ VE ZEKÂÎ DEDE EFENDİ KÜLLİYATINDA “NEY” SAZININ GEÇTİĞİ GÜFTELER ÜZERİNE BİR İNCELEME

AN ANALYSIS ON THE LYRICS, IN WHICH NÂY IS REFERRED TO, IN
REPERTORIES INCLUDED ON NAZARÎ AND AMELÎ TURKISH MUSIC,
ZEKÂÎ DEDE EFENDİ AND DÂRÜ'L-ELHÂN COMPLETE WORKS

NİHAT OZAN KÖROĞLU- SİBEL KARAMAN

Öz

Klasik Türk müzikisinde nota koleksiyonlarının önemli bir yeri vardır. Çalışmada Türk MüsİKİSİ kaynakları evreni, Dârü'l-Elhân Külliyyâtı, Nazarî ve Amelî Türk MüsİKİSİ ve Zekâî Dede Efendi Külliyyatı Repertuarı örneklem grubunu oluşturmaktadır. Bu çalışma ile üç kaynaktan yer alan eserlerin güftelerinde geçen ney kelimesinin asıl ve sembolik anlamlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Örneklem kapsamında üç kaynak incelenmiş, ney kelimesinin geçtiği güftelerden bestelenmiş eserler tespit edilmiş, eserlerin notaları örneklem kapsamına alınmış, eserlerin güfte analizi ve vezin kalıpları incelenerek tabloleştirilmiştir. Ayrıca güftelerin şekil özelliklerine yer verilmiştir. Çalışma sonunda; incelenen kaynaklarda ney kelimesinin geçtiği sekiz güfte olduğu, ney kelimesinin üçer güfte sayısı ile Dârü'l- Elhân Külliyyâtı ve Zekâî Dede Efendi Külliyyâtında daha fazla yer aldığı, sekiz güfte incelendiğinde form olarak murabba beste formunun daha çok tercih edildiği, ikâ olarak çenber ve muhammes ikâlarının aynı oranda sıklıkla tercih edildiği ve daha çok aruzun “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” kalıbı ile yazıldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Ney, Güfte Analizi, Dârü'l-Elhân Külliyyâtı, Nazarî ve Amelî Türk MüsİKİSİ, Zekâî Dede Efendi Külliyyâtı.

Abstract

Musical note collections have important place in classical Turkish music. Lyrics analysis of lyrics, in which nây word passes, and inspection of rhythm characteristics in the masterpieces included in Dârü'l Elhân Complete Works, Nazarî and Amelî Turkish Music and Zekâî Dede Efendi Complete Works Repertory, which are analyzed within the scope of the study, constitute the subjects of the study. Detection of the actual and symbolic meanings of nây word in the lyrics of the masterpieces included in three sources is aimed with this study. Three sources are analyzed within the scope of the sampling, and masterpieces composed from the lyrics, which include the word of nây, are detected, musical notes of the masterpieces are included in the scope of the sampling, lyric analysis of the masterpieces and characteristics of the rhythm are inspected and tabulated. In addition, the formal features of the lyrics are included. As a result of the study; it is observed in the sources analyzed that there are eight lyrics, in which the word of nây is mentioned, the word of nây is included more in Dârü'l Elhân Complete Works and Zekâî Dede Efendi Complete Works by three lyrics for each of them; when eight lyrics are analyzed, quatrain composition form is preferred more as a form; in terms of ikâ, çenber and muhammes ikâ are often preferred evenly and “Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün” prosody is used more as aruz prosody.

Key Words: Nây, Lyrics Analysis, Dârü'l Elhân Complete Works, Nazarî and Amelî Turkish Music, Zekâî Dede Efendi Complete Works.

Structured Abstract

Classical Turkish music generally consists of oral works. It is known that verbal forms such as “Kâr, beste, ağır semâî, Yürük semâî, etc.” were mostly written in Ottoman Turkish. Lyrics written in Ottoman Turkish are often tried to be performed by many singers (“hânende”) or students of institutions giving Turkish music education (conservatory or fine arts department, etc.) without knowing the meaning of some words in the lyrics. There is a prevailing opinion that when the “hanende” (singer) singing the work by knowing the meaning of each word that forms the lyrics sings the work by internalizing the feeling in the work and by knowing what it says, he/she would be more successful in conveying the emotion of the work to the listener. From this point of view, a need has emerged to perform one by one lyrics analyze of all works written in Ottoman Turkish. “Dârü'l Elhân Külliyyâtı 263 Klasik Eser Güfte Kelime ve Metin Açıklaması Vezin İncelemesi (Complete Works of Dârü'l Elhân, 263 Classical Works, Words and Text Explanation, Centroid Review)” written by Osman Nuri Özpekel (published in 2019), and “Güfte İncelemesi (Review of Lyrics)”, written by lecturer Dr. Mustafa Çıpan are the best examples we have about how to analyze the lyrics.

Musical note collections have an important place in classical Turkish music. In the study, Turkish Music sources population, “Dârü'l Elhân Külliyyât (Complete Works of Dârü'l-Elhân)”, “Nazari ve Ameli Türk Müsikisi (Theoretical and Practical Turkish Music)” and “Zekâî Dede Efendi Külliyyatı Repertuarı (Zekâî Dede Efendi Complete Works Repertoire)” constitute the sample group. In this study, it is aimed to determine the original and symbolic meanings of the word “ney” in the lyrics of the works in three sources. Within the scope of the sampling, three sources were examined, the works composed of the lyrics in which the word “ney” was used were determined, the musical notes of the works were included in the scope of the sample, the lyrics analysis of the works and the prosody patterns were examined and tabulated. First, the formal characteristics of the lyrics are given. The order under the heading of “formal characteristics” was taken as an example in the “Review of Lyrics” written by Lecturer Dr. Mustafa Çıpan. Within the scope of formal characteristics, the prosody of the lyrics was identified and the number of syllables were stated, respectively. The “takti”s of the identified prosody (Separating a line written in aruz prosody according to the patterns of the prosody and reading according to the prosody), and the “ârza”s (vasil, imale, med, etc.) required to ensure harmony of the lyrics with the prosody were written with the signs under the syllables. Finally, rhyme and “redif”s (repeated voice/word after the rhyme) of the lyric, if any, were included in the formal characteristics. Then, the lyrics, prosody, explanation and unknown words of each work were tabulated, and necessary explanations were made about the table under the tables. In addition, in the analysis of the study data, personal opinions of Lecturer Dr. Mustafa Çıpan, Ali Bektaş, Prof. Dr. Bülent Behlül Altunkeser and Prof. Dr. Namık Açıkgöz were obtained.

The following conclusions were made in the study after reviewing the repertoires in Dârü'l Elhân Külliyyâtı, Nazari ve Ameli Türk Müsikisi and Zekâî Dede Efendi Külliyyâtı;

Three of the works, numbered 1-62, 63-120, 121-180 and 181-262, in Dârü'l Elhân Külliyyâtı contains the word “ney”,

Two of the works included in Vol. I page 1-290, Vol.II page 1-198, Vol.III page 1-315, Vol.IV page 280 and Vol.V page 281-553 of Nazari ve Ameli Türk Müsikisi contains the word “ney”,

Three of the works included in Vol.I page 1-95, Vol.3 page 98-223 and Vol.3 page 226-303 of Zekâî Dede Efendi Külliyyâtı contains the word “ney”,

In total, there are eight works that contained the word “ney”,

“Murabba” composition form are preferred in 37.5% of the lyrics,

“Cenber” and “murahas” are used as “ika(rhythm)” by 25% each,

The works are mostly written with “Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün” pattern of the aruz prosody, Lyricist of six works are unknown,

After identifying the prosody, when specifying the “ârza”s, they can become to be complied with the prosody by not only with the “ârza”s such as “imale, zihaf, med etc.” but also in its form read in “takkîlî” form,

There are differences in the words when the different copies of some works are examined,

In the lyrics of the work named “Bâğda meyler içilir nâleler eyler neyler”, the word “ney” is used in its literal meaning in the first line and in its symbolic meaning in the second line, and it is stated in “Sehi Bey Tezkiresi (Sehi Bey Collection of Biographies)” that it was written by Karamanlı Kâmi Mehmed Efendi,

Although the same work was as follows in “Dârü'l Elhân Külliyyâtı”,

“Bâğda meyler içilir nâleler eyler neyler
Sesi çıkmaz acabâ bülbül uşur mu n'eyler
Güle güş ettiremez yok yere bülbül inler
Varak-ı mîhr ü vefâyı kim okur kim dinler”,

it was in the following form in “Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiresi (Kınalızade Hasan Çelebi Collection of Biographies)”;

“Güle güş itdürimez yok yire bülbül inler
'İşk destânını şimdi kim okur kim dinler
Bende-i halka be-güşum diyü yâd itdi meger
Beni ol verd-i letâfet ki kulagum çmlar.”

In the lyrics of the “Eyâ mâh-ı münîr-i burc-i ismet” work, the word “ney” is used in its literal meaning in “Okunsun şarkılar tanbûr u neyle” line, in its symbolic meaning in “Rûz ü şeb virdim budur mânend-i ney” of the lyrics of “Kasr-ı cennet havz-ı Kevser âb-ı hay” work, in its symbolic meaning in “Nâlemi ney eşkimi mey çeşmimi câm eyleyip” line of the lyrics of “Âh eder inler gönül ol turre-i şeb-gûn için” work, in its symbolic meaning in “Bezm-i aşta ney gibi efgân eder pür-gamlere” line of the lyrics of the “Mûy-i jûlîdem oluptur serde anka' lânesi” work, in its literal meaning in “Bu zarb-i fetih besteyi dem sâz-ı ney eyle” line of the lyrics of the “Hengâm-ı safâdır yine nüş-i mey eyle” work, in its literal meaning in the same line of the lyrics of the “Ney gibi inlersin ey dil mübtelâlık var gibi” work, and in its symbolic meaning in the same line of the lyrics of the “Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince” work,

In summary, when considering the total of eight works and lyrics, it was found out that the word “ney” was used four times in its literal meaning and five times in its symbolic meaning.

Giriş

Bundan yüzyıllar önce bestelenmiş eserleri derleyerek notalarını yayınlamak suretiyle Klasik Türk mûsikîsi repertuarına sağlanan katkının kültürel anlamda zenginleşmeye vesile olduğu bir gerçektir. Bu katkıda en büyük pay; tecrübe, gözlem ve derlemelerle ortaya çıkardıkları eserlerin notalarını yayınlayan müzikologlarıdır. Bu kıymetli çabalar neticesinde her daim başvurulabilecek bir kaynak listesi meydana gelmiştir. Bu bağlamda çalışmanın örneklemini oluşturan Dârü'l Elhân Külliyyâtı, Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi ve Zekâî Dede Efendi Külliyyâtı yazılı kaynakları ülkemizdeki mûsikî kültürünün gelişmesinde önemli katkılar sağlamışlardır.

Türkiye’de kurulan ilk resmi mûsikî okulu olan Dârü'l Elhân, çeşitli yayın ve araştırma faaliyetleri yürüterek Türk mûsikîsi tarihine yön vermiş, Cumhuriyetin ilânından sonra nota yayınlayan ilk kurum olmuştur. Bu özelliği ile Klasik Türk mûsikîsi alanında önemli bir başvuru kitabı konumundadır (Dikmen, 2010, s.2)

Suphi Ezgi’ye ait beş ciltten oluşan, Türk musikisi kurallarının tecrübe ve gözlemler ışığında tespit edildiği “Nazarî ve Amelî Türk mûsikîsi” eseri ise, ilk kaynaklar esas

alınarak titiz bir kaynak taraması yapılarak kaleme alınmıştır. Yazara ait yirmi beş eserin de yer aldığı bu kitapta 650 civarında yazar tarafından derlenen musiki eserinin notası bulunmaktadır (Süreksan, 1995, s.52). Bir diğer kaynak olan Zekâî Dede Efendi Külliyyâtı, Ahmet Irsoy ve M. Suphi Ezgi tarafından Zekâî Dede'nin klasik formdaki 117 adet kâr, beste, semâî ve şarkı formlarından eserleri notaya alınarak yayınlanmıştır (Özcan, 2013, s.196).

Çalışmada Türk Müsikîsi kaynakları evreni, Dârü'l Elhân Külliyyâtı, Nazarî ve Amelî Türk Müsikîsi ve Zekâî Dede Efendi Külliyyâtı Repertuarı örneklem grubunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada öncelikle, Dârü'l Elhân Külliyyâtı, Nazarî ve Amelî Türk Müsikîsi ve Zekâî Dede Efendi Külliyyâtı Repertuarı incelenmiş, ney kelimesinin geçtiği güftelerden bestelenmiş eserler tespit edilmiş, eserlerin notaları örneklem kapsamına alınmış, eserlerin güfte analizi ve vezin özellikleri incelenerek tablolştırılmıştır.

Çalışmanın Amacı

Dârü'l Elhân Külliyyâtı, Nazarî ve Amelî Türk Müsikîsi ve Zekâî Dede Efendi Külliyyâtı Repertuarında yer alan eserlerde ney kelimesinin geçtiği güftelerin vezin kalıplarının tespiti, şekil özelliklerinin incelenmesi, güfte analizinin yapılması ve üç kaynakta yer alan eserlerin güftelerinde geçen ney kelimesinin asıl ve sembolik anlamlarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda “Türk müsikîsi kaynaklarında yer alan repertuarlarda “ney” kelimesinin geçtiği güfteler nelerdir, bu güftelerin bilinmeyen kelimelerinin anlamları ve şekil özellikleri (vezin, kafiyeye, redif gibi) nelerdir?” sorusuna yanıt aranacaktır. Ana problem çerçevesinde aşağıda belirtilen alt problemlerin yanıtlarına da ulaşılmaya çalışılacaktır.

Alt Problemler

Aşağıda ilk mısraları verilen eserlerin güfteleri, güftelerin bilinmeyen kelimelerinin anlamları ve şekil özellikleri nelerdir?

1. “Bâğda meyler içilir nâleler eyler neyler”
2. “Eyâ mâh-ı münîr-i burc-i ismet”
3. “Kasr-ı cennet havz-ı kevser âb-ı hay”
4. “Âh eder inler gönül ol turre-i şeb-gün için”
5. “Mûy-i jülîdem oluptur serde anka' lânesi”
6. “Hengâm-ı safâdır yine nûş-i mey eyle”
7. “Ney gibi inlersin ey dil mübtelâlık var gibi”
8. “Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince”

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada araştırma modellerinden biri olan Tarama modellerinden Belgesel Tarama modeli kullanılmıştır. Belgesel tarama; mevcut olguların yanı sıra eski kayıtların ve yazılı belgelerin sistemli bir şekilde yorumlandığı bir modeldir.

Verilerin Analizi

Dârü'l Elhân Külliyyâtı, Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi ve Zekâi Dede Efendi Külliyyâtında yer alan repertuvarlarda ney kelimesi geçen eserlerden elde edilen veriler içerik analizi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. İçerik analizi; belirli kitap, belge ve metinlerin belli başlı özelliklerini dikkate alarak sayısal anlamda çıkarımlar yapılan bir tarama modeli olarak ifade edilmiştir (Karasar, 2011 s. 184.)

Çalışma kapsamında incelenen üç kaynaktaki yer alan repertuvarlardaki eserlerde ney kelimesinin geçtiği sekiz güfte belirlenmiş, “ney” kelimesi geçen güfte sayıları tablolaştırılmış, kaynakların künyesi çıkartılmış ve sekiz eser ayrı ayrı tablolar halinde; birinci tabloda eserin şekil özellikleri, ikinci tabloda ise eserin güftesi, vezni, açıklaması ve kelimeler başlıkları altında analiz edilmiştir. Ayrıca çalışma verilerinin analizinde; Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Çıpan, Ali Bektaş, Prof. Dr. Bülent Behlül Altunkeser ve Prof Dr. Namık Açıköz’ün kişisel görüşlerine başvurulmuştur.

Üç Kaynaktaki yer alan repertuvarlarda “ney” kelimesinin geçtiği güftelerin sayısal olarak dağılımı Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1. Ney Kelimesinin Geçtiği Güftelerin Sayısal Olarak Dağılımı

Türk Mûsikîsi Kaynakları	“Ney” Kelimesi Geçen Güfte Sayıları	%
Dârü'l Elhân Külliyyâtı	3	37,5
Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi	2	25
Zekâi Dede Külliyyâtı	3	37,5
Toplam	8	100

Tablo 1’de Dârü'l Elhân Külliyyâtı’nda üç, Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi’nde iki ve Zekâi Dede Külliyyâtı’nda üç olmak üzere toplamda sekiz adet “ney” kelimesi geçen güfte bulunduğu görülmektedir. Ayrıca Tablo 1’de bu sayısal oran % olarak da gösterilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen sekiz kaynaktaki “ney” kelimesinin geçtiği eserlerin adı, güfte şâiri, bestecisi, eserin formu, makamı, ikâ’sı ve güftenin bulunduğu kaynak ayrıntılı bir şekilde Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2. Sekiz Kaynaktaki “Ney” Kelimesinin Geçtiği Eserlerin Künyesi

Eser Adı	Güfte Şâiri	Bestecisi	Form	Makam	İkâ	Güftenin Bulunduğu Kaynak
Bâğda meyler içilir nâleler eyler neyler	Kâmî Mehmed Efendi	Hâfız Şeydâ Dede	Murabba‘ Beste	Nihâvend-i Kebîr	Muhammes	Dârü'l Elhân Külliyyâtı No: 106/A [5].
Ûyâ mâh-ı münîr-i burc-i ismet	Meçhul ¹	Ser-Müezzin Rif at Bey	Şarkı	Nev’ eser	Devrihindî	Dârü'l Elhân Külliyyâtı No: 112/C [5].
Kasr-ı cennet havz-ı kevser âb-ı hay	Meçhul	Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi	Kâr	Ferahfezâ	Muhammes	Dârü'l Elhân Külliyyâtı No: 48-49 [5].

¹ Çalışma kapsamında incelenen eserlerin çoğunda eserlerin şâiri belirtilmediğinden ve nota üzerinde tek bir isim yer aldığından Tablo 2’de güfte şâiri bölümünde “meçhul” olarak yazılmıştır.

Âh eder inler Gönül ol turre-i şeb-gün için	Meçhul	Tanbûri Ali Efendi	Murabba' Beste	Eviç	Çenber	Nazarî ve Amelî Türk Müsikisi Cilt:5, s: 146-147 / 426-427 [6].
Mûy-i jûlidem oluptur serde anka' lânesi	Hasbî	Şâkir Ağa	Şarkı	Rast	Ağır Aksak	Nazarî ve Amelî Türk Müsikisi Cilt-1 s: 053 [7].
Hengâm-ı safâdır yine nûş-i mey eyle	Meçhul	Hâfız Mehmet Zekâî Dede	Murabba' Beste	Muhayyer	Darb-ı Fetih	Zekâî Dede Efendi Külliyâtı Cild 1 s: 75- 77 [8].
Ney gibi inlerin ey dil mübtelâlık var gibi	Meçhul	Hâfız Mehmet Zekâî Dede	Beste	Acem	Çenber	Zekâî Dede Efendi Külliyâtı Cilt: 1 s:64 [8].
Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince	Meçhul	Hâfız Mehmet Zekâî Dede	Ağır Semâî	Bayâtî Büselik	Sengin Semâî	Zekâî Dede Efendi Külliyâtı Cilt 2 s: 120-121 [9].

Tablo 2’de araştırma kapsamında incelenen sekiz eserin künyesi gösterilmektedir. Tablo 2’de yer alan sekiz güfte incelendiğinde form olarak %37,5 oranla murabba beste formunun tercih edildiği, ikâ olarak %25’er oranla çenber ve muhammes kullanıldığı ve altı eserin güfte şâirinin meçhul olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen sekiz eserin ilgili tablolarda güfte açıklaması yapılırken bilinmeyen kelimelerin anlamları da tabloların en alt satırında gösterilmiştir. (bkz: Tablo 5) Bilinmeyen kelimelerin anlamları için; Dârü’l Elhân Külliyyâtında bulunan eserlerde Osman Nuri Özpekel’in (Özpekel, 2019) “Dârü’l Elhân Külliyyâtı 263 Klasik Eser Güfte Kelime ve Metin Açıklaması Vezin İncelemesi” ve Ferit Devellioğlu’nun (Develioğlu, 2012) “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgatı”ndan, Nazarî ve Amelî Türk Müsikisi ve Zekâî Dede Efendi Külliyyâtında bulunan eserlerde ise Ferit Devellioğlu’nun “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgatı”ndan ve Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı’nın internet tabanlı kaynağından istifade edilmiştir. Adı geçen kaynaklar kaynakça bölümünde gösterilmiştir.

Ayrıca içerisinde “ney” kelimesinin geçtiği sekiz eserin güftesi analiz edilerek açıklaması yapılırken, tabloda güftelerde geçen bilinmeyen kelimelerin anlamlarına da yer verilmiş, bununla görsel anlamda eseri bütünüyle yansıtmak amaçlanmıştır. Bu bölümde kullanılan kısaltmalar ve anlamları Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Çıpan’ın (Çıpan, 1999) Güfte İncelemesi ve Ferit Devellioğlu’nun Osmanlıca-Türkçe Sözlüğü’nden alınmış ve Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. Sekiz Eserin Güftesinde Geçen Bilinmeyen Kelimelerin Anlamlarındaki Kısaltmalar

Kısaltmalar	Anlamları
a	Arapça
a.f.n.	Arapça Farsça Nida
a.i.	Arapça İsim
a.s.	Arapça Sıfat
Astr.	Astronomi
b.	Birleşik
biy.	Biyoloji
c.	Cemi

f.	Farsça
f.b.i.	Farsça Birleşik İsim
f.b.s.	Farsça Birleşik Sıfat
f.e.	Farsça Edat
f.i.	Farsça İsim
f.s.	Farsça Sıfat
f.s.	Farsça Sıfat
î.	İsim
mec.	Mecazen
müz.	Müzik
o.	Osmanlıca
s.	Sıfat
tas.	Tasavvuf
zf.	Zarf

Bulgular ve Yorum

Birinci Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorum

Bestesi Hâfız Şeydâ Dede'ye ait olan muhammes ikâında, nihâvend-i kebîr makamındaki murabba' bestenin güftesi Kâmi Mehmed Efendi'ye ait olup "Dârü'l Elhân Külliyyâtı No: 106/A" da bulunmaktadır. Tablo 4'te eserin güftesinin şekil özellikleri², Tablo 5'te ise güftesi, vezni, açıklaması ve bilinmeyen kelimeleri yer almaktadır.

Tablo 4. "Bâğda meyler içilir nâleler eyler neyer" Mısraı ile Başlayan Eserin Şekil Özellikleri

Şekil Özellikleri	
	Hece Sayısı
Bâğda meyler / içilir nâ / leler eyler neyer — • — — / •• — — / •• — — / — — —	14
Sesi çıkmaz / acabâ bül / bül uyar mu / n'eyler •• — — / •• — — / • • — — / — — —	14
Güle güş et / tiremez yok / yere bülbül inler •• — — / •• — — / • • — — / — — —	14
Varak-ı mihr / ü vefâyı / kim okur, kim / dinler •• — — / •• — — / •• — — / — — —	14
Takti: 4/ 4 / 4 / 3 (2)	
Vezin: Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün (Fâ'ilâtün) (Fa'lün)	

² Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Çıpan'ın "Güfte İncelemesi" kitabında Şekil Özellikleri başlığı adı altındaki sıralama örnek alınmıştır.

Ârızalar: Bâğda meyler içilir nâleler eyler... $\overset{\cup}{\text{---}}$ (vasıl) Sesi çıkmaz acabâ bülbül uyur mu... $\overset{\cup}{\text{---}}$ --- (vasıl) (imale) Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur, kim dinler $\overset{\cup}{\text{---}}$ --- $\overset{\cup}{\text{---}}$ (vasıl ve imale) (imale)(vasıl)
Kafiye ve Redif Bâğda meyler içilir nâleler eyler neyle<u>r</u> Sesi çıkmaz acaba bülbül uyur mu n'eyl<u>e</u>r Güle gûş ettiremez yok yere bülbül inl<u>e</u>r Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur, kim dinl<u>e</u>r (kafiye)

Tablo 4'te, "Bâğda meyler içilir nâleler eyler neyler" mısraı ile başlayan güftenin şekil özellikleri gösterilmektedir. Güftenin hece sayısı 14, vezni ise "**Fe'îlâtün (Fâ'îlâtün) / Fe'îlâtün / Fe'îlâtün / Fe'îlün (Fa'lün)**"dır. Aruzun **Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün** kalıbının, ilk tef'ilesinin **Fâ'îlâtün (— • — —)**, son tef'ilesinin de **Fa'lün (— —)** şeklinde kullanılmasına ruhsat verilmiştir. Takti 4 / 4 / 4 / 3 (2) şeklindedir. Açık ve kapalı heceler vezne uygun şekilde gösterilmiştir. **Vasıllarla** kapalı heceler açılarak; **imalelerle** heceler uzatılıp kapatılarak mısraların vezne uygunlukları sağlanmıştır. Güftenin kafiyei teşkil eden bölümü koyu renkle altı çizilerek belirtilmiştir.

Tablo 5. "Bâğda meyler içilir nâleler eyler neyler" Mısraı ile Başlayan Eserinin Güftesi, Vezni, Açıklaması ve Kelimeler

Eserin Güftesi	Bâğda meyler içilir nâleler eyler neyle <u>r</u> Sesi çıkmaz acabâ bülbül uyur mu n'eyl <u>e</u> r Güle gûş ettiremez yok yere bülbül inl <u>e</u> r Varak-ı mihr ü vefâyı kim okur kim dinler ³ (İsen, 1998, s.223) (Güle gûş itdürimez yok yire bülbül inler 'İşk destânını şimdi kim okır kim dinler Bende-i halka be-gûşum diyü yâd itdi meger Beni ol verd-i letâfet ki kulagum çınlar) ⁴ (Eyduvan, 2009)
Vezni	Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün (Fâ'îlâtün) (Fâ'lün)
Açıklaması	Bâğda (saz ve söz meclisinde) şarap içilirken neyle <u>r</u> inlemektedir. Meclis (bâğ) bu haldeyken bülbülün hiç sesi çıkmamaktadır. Uyumakta mıdır acabâ bülbül. Güle sesini duyuramayacağını bildiği için boş yere inlemekte olan bülbülün ümitsizliği gibi, hiç kimse de dostluk ve vefa sayfasını açıp okumamaktadır.

3 Şehî Bey Tezkiresinde Karamanlı Kâmi Mehmed Efendi'ye ait olarak gösterilmektedir.

4 Eserin güftesi Dârü'l Elhân Külliyyâtı No: 106/A daki nota altında Tablo 4'teki gibi olmasına rağmen, güfte Kınalızade Hasan Çelebi Tezkiresi'nde bu şekliyle bulunmaktadır.

Kelimeler	mey (f.i.): şarap, bâde. nâle (f.i.): inleme, inilti. gûş (f.i.): 1. kulak.2. işitme, dinleme. varak (a.i.c: evrâk, vırak): 1. yaprak. 2. kâğıt veyâ kitap yaprağı. 3. yazılmış kâğıt. 4. altın, gümüş ve sair mâdenlerden dövülerek yapılan ince yaprak. mihir: 1. güneş. 2. mec. sevgi, dostluk. vefâ (a.i.): 1. sözünde durma, sözünü yerine getirme. 2. dostluğu devâm ettirme. 3. yetişme, yetme, kâfi gelme. 4. ödeme. varak-ı mihir ü vefâ: sevgi ve vefâ, sözde sevgide sadâkatin kâğıdı. varak-ı mihir ü vefâ'yı kim okur, kim dinler: [birçok Dîvan Edebiyatı şâiri tarafından bu cümle, bu mısra: "artık kimsede dostluk, sadakat ve vefâ kalmadı, kimse bunları önemsemiyor" mânâsına gelir.]

Tablo 5'te, birinci mısradaki ney asıl anlamıyla kullanılmıştır. İkinci mısradaki kullanılan "n'eyler" kelimesi "ne eyler" in bitişmiş hâlidir ve "ney" kelimesi ile ses benzerliği dışında bir ilgisi bulunmamaktadır. Klasik şiirde bülbül; sevgilisinin güzelliklerini anlatarak ağlayan, inleyen ağlayıp inleyen âşık olarak tasvir edildiğinden gül ile ilişkilendirilmiş ve bülbülün çıkarmış olduğu sesler neyden çıkan ses ile özdeşleştirilmiştir (Tok, 2014, s.266). "Bâğda meyler içilir nâleler eyler neyler" adlı eserin güftesinde de ümitsizliğe düşmüş bir sevgilinin hali sembolik olarak neyle anlatılmak istenmiştir.

İkinci Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorum

Bestesi Ser-Müezzîn Rif'at Bey'e ait olan devrihindî îkânında nev' eser makamındaki şarkının güfte şâiri bilinmemektedir. "Dârü'l Elhân Külliyyâtı No: 112/C" de bulunan eser Tablo 6 ve 7'de analiz edilmiştir. Tablo 6'da eserin güftesinin şekil özellikleri, Tablo 7'de ise güftesi, vezni, açıklaması ve kelimeleri yer almaktadır.

Tablo 6. "Eyâ mâh-ı münîr-i burç-i ismet" Mısraı ile Başlayan Eserin Şekil Özellikleri

Şekil Özellikleri	
	Hece Sayısı
Eyâ mâh-ı / münîr-i burç / -i ismet • ——— / • ——— / • ———	11
Sana sa'd o / la bu sûr-i / meserret • ——— / • ——— / • ———	11
Hüdâ göster / meye rû-yi / küdürret • ——— / • ——— / • ———	11
Sana sa'd o / la bu sûr-i / meserret • ——— / • ——— / • ———	11
Senin ey gon / ce-i bâğ-ı / ferah-zâ • ——— / • ——— / • ———	11
Adîlin gör / memiştir çeşm / -i dünyâ • ——— / • ——— / • ———	11
Pür etsin kal / bini şevk i / le Mevlâ • ——— / • ——— / • ———	11
Sana sa'd o / la bu sûr-i / meserret • ——— / • ——— / • ———	11
Okunsun şar / kılar tanbûr / u neyle • ——— / • ——— / • ———	11

Sadâ versin / felek âvâz / -i heyle • ——— / • ——— / • ——— Safâ kesbey / le dâim han / de y(i)le • ——— / • ——— / • ——— Sana sa'd o / la bu sûr-i / meserret • ——— / • ——— / • ———	11 10(+1) 11
Takti: 4/ 4 / 3 Vezi: Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün Ârızalar: Eyâ mâh-ı münîr-i burc-i ismet — — <i>(imale) (imale)</i> Sana sa'd ola bu sûr-i meserret — — — — <i>(imale) (imale)(imale) (imale)</i> Hüdâ göstermeye rû-yi kûdûret — — <i>(imale) (imale)</i> Senin ey gonce-i bâğ-ı ferah-zâ — — <i>(imale) (imale)</i> Pür etsin kalbini şevk ile Mevlâ — — <i>(vasıl) (imale) (imale)</i> Okunsun şarkılar tanbûr u neyle — <i>(vasıl)</i> Sadâ versin felek âvâz-ı heyle — <i>(vasıl)</i> Safâ kesbeyle dâim handey(i)le — <i>(imale)</i>	
Kafiye ve Redif Eyâ mâh-ı münîr-i burc-i ismet Sana sa'd ola bu sûr-i meserret Hüdâ göstermeye rû-yi kûdûret Sana sa'd ola bu sûr-i meserret <i>(kafiye)</i> Senin ey gonce-i bâğ-ı ferah-zâ Adîlin görmemiştir çeşm-i dünyâ Pür etsin kalbini şevk ile Mevlâ Sana sa'd ola bu sûr-i meserret <i>(kafiye)</i> Okunsun şarkılar tanbûr u neyle	

Sadâ versin felek âvâz-ı hey le
Safâ kesbeyle dâim handey le
Sana sa'd ola bu sûr-i meserret
(kafiye)(redif)

Tablo 6'da, "Eyâ mâh-ı münîr-i burc-i ismet" mısraı ile başlayan güfthenin şekil özellikleri gösterilmektedir. 3. kıtanın 3. mısraındaki güfte nota altında "Safâ kesbeyle dâim handeyle" dir. Ancak Ethem Ruhi Üngör'ün Güfteler Antolojisi cilt 2, s:761'de "Safâ kesbeyle dâim hande ile" yazmaktadır. Anlamı bozmadığı gibi vezne uygunluğu açısından da Güfteler Antolojisi'ndeki şekli tercih edilmek istenirse de kafiye ve redif bakımından "handeyle" nin uygun olduğu düşünülerek şekil özellikleri bölümünde taktili okunduğu şekli ile parantez içerisinde harflendirme ile gösterilmiştir. Güfthenin hece sayısı 11, vezni ise "*Mefâ'îlün / Mefâ'îlün / Fe'ûlün*"dür. Takti 4 / 4 / 3 şeklindedir. Açık ve kapalı heceler vezne uygun şekilde gösterilmiştir. *Vasıllarla* kapalı heceler açılarak; *imale*lerle heceler uzatılıp kapatılarak mısraların vezne uygunlukları sağlanmıştır. Güfthenin kafiye ve redif teşkil eden bölümleri koyu renkle altı çizilerek belirtilmiştir.

Tablo 7. "Eyâ mâh-ı münîr-i burc-i ismet" Mısraı ile Başlayan Eserinin Güftesi, Vezni, Açıklaması ve Kelimeler

Eserin Güftesi	Eyâ mâh-ı münîr-i burc-i ismet Sana sa'd ola bu sûr-i meserret Hüdâ göstermeye rû-yi küdüret Sana sa'd ola bu sûr-i meserret Senin ey gonce-i bâğ-ı ferah-zâ Adîlin görmemiştir çeşm-i dünyâ Pür etsin kalbini şevk ile Mevlâ Sana sa'd ola bu sûr-i meserret Okunsun şarkılar tanbûr u neyle Sadâ versin felek âvâz-ı heyle Safâ kesbeyle dâim handeyle Sana sa'd ola bu sûr-i meserret (Özpekel, 2019, s.182)
Vezni	Mefâ'îlün Mefâ'îlün Fe'ûlün
Açıklaması	Ey namus ve şeref burcundan yükselen mehtâb, bu eğlence ve şenlik (dügün ya da ziyafet) sana uğurlu olsun. Allah sana keder yüzü göstermesin, bu eğlence ve şenlik (dügün ya da ziyafet) sana uğurlu olsun. Ey rahat ve huzur artıran bâğın goncası, bu dünyanın gözü senin dengini, benzerini görmemiştir. Allah senin kalbini sevinçle doldursun, bu eğlence ve şenlik (dügün ya da ziyafet) sana uğurlu olsun. Okunsun şarkılar tanbûr ve ney ile, Hey hey sesi ile yankılansın gökyüzü, gülüşünle, neşenle daima rahat ve huzur elde et, bu eğlence ve şenlik (dügün ya da ziyafet) sana uğurlu olsun.
Kelimeler	eyâ (a.f.n.): "ey, hey"! mânâsına gelen ve Arapça kelime ve terkiplere giren nidâ edatıdır. mâh (f.i.): 1. astr. Ay. 2. senenin on ikide bir kısmı, ay. münîr (a.s. nûr'dan): 1. nurlandıran, ışık veren, parlak. 2. i. erkek adı. burc (a.i.c. burûc): 1. kale, hisar çıkıntısı, kule. 2. yuvarlak binâ. 3. Güneşin ayrıldığı on

iki kısımdan her biri. 4. herhangi bir şekil gösterilen ve kendisine özel bir ad verilen hareketsiz yıldızlar kümesi.   ismet (a.i.): 1. ma'sumluk, günahsızlık, temizlik. 2. haramdan, nâmusadokunur hallerden çekinme. 3.erkek ve kadın adı.   mâh-i münîr-i burc-ı ismet: tertemiz burcun parlak mehtâbı.   sa'd (a.i.): 1. kutluluk. 2. uğur. 3. s. kutlu; uğurlu.   sûr (f.i.): 1. düğün. 2.ziyâfet. 3. şenlik.   meserret (a.i.sür'dan. c.: meserrât): sevinç, şenlik   sûr-ı meserret: düğün ya da ziyafet şenliği, mutlu neşeli ortam ya da hal.   rû[y](f.i.): yüz, çehre.   kedûret: bulanıklık, gam, tasa, keder.   rû-yi kedûret: kederli yüz, gamlı, tasalı oluş, bulanıklık hali.   gonce (f.i.): konca, tomurcuk, açılmamış çiçek. [bilhassa gülün açılmamışı].   bâğ (f.i.): bâğ, büyük bahçe, bostan.   ferah-zâ (a.f.b.s.): ferah artıran, sevinci artıran, gönüle açıklık veren, safâlı, iç açıcı.   gonce-i bâğ-ı ferah-zâ: ferahlık artıran bâğın goncası.   adîl (a.s. adl'den):eşit, eş, benzer, müsâvî.   çeşm (f.i.c.:çeşmân): göz.   çeşm-i dünyâ: dünyanın gözü, insanlar.   pür (f.s.): 1.dolu. 2. çok fazla. 3. sâhip, mâlik   şevk (a.i.c.: eşvâk): şiddetli arzu; keyif, neşe, sevinç.   sadâ (o.i.): 1.ses. 2. a. yankı.   felek (a.i.c.: eflâk, fülük): gökyüzü, semâ.   âvâz (f.i.): ses, sedâ.   âvâz-ı hey: hey sesi   safâ (a.i.): 1. saflık, berraklık. 2. gönül şenliği, kedersizlik, neş'e, zevk, eğlence. 3. müz.   Türk müziğinin en az iki asırlık bir mürekkep makamı olup zamanımıza kalmış örneği yoktur.   kesb (a.i.): çalışıp kazanma.   hande (f.i.): gülme, gülüş

Tablo 7'de mehtapta neşeli ve eğlenceli bir zamanda gül bahçesinde bir goncanın güzelliğinden bahsedilmektedir. Bu güzellikler arasında oluşan şenlik esnasında goncaya ithafen söylenen güzel sözler ve dileklerin yanı sıra, bu şenlikte ana unsurun okunan şarkılara eşlik eden ney ve tanbur sazları olduğu son dörtlükte görülmektedir. Bu güftede ney sazı asıl anlamıyla kullanılmıştır.

Üçüncü Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorum

Bestesi Hammâmîzâde İsmâil Dede Efendi'ye ait olan muhammes îkâmında ferahfezâ makamındaki kârın güfte şâiri bilinmemektedir. “Dârü'l Elhân Külliyyâtı No: 48-49” de bulunan eser Tablo 8 ve 9'da analiz edilmiştir. Tablo 8'de eserin güftenin şekil özellikleri, Tablo 9'da ise güftesi, vezni, açıklaması ve bilinmeyen kelimeleri yer almaktadır.

Tablo 8. “Kasr-ı cennet havz-ı kevser âb-ı hay” Mısraı ile Başlayan Eserin Şekil Özellikleri

Şekil Özellikleri	
	Hece Sayısı
Kasr-ı cennet / havz-ı Kevser / âb-ı hay — • — / — • — / — • —	11
Zevk-ı sohbet / küşe-i hey / yâr hey — • — / — • — / — • —	11
Görmemiştir / böyle câ-yi / bî-bedel — • — / — • — / — • —	11
Kayser ü Fağ / fûr u Cem Kâ / vûs u key — • — / — • — / — • —	11
Pâdişâhım / ömrün efzûn / ede Hakk — • — / — • — / — • —	11
Rûz ü şeb vir / dim budur mâ / nend-i ney — • — / — • — / — • —	11
Takti: 4 / 4 / 3	
Vezi: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün	
Ârızalar:	
Zevk-ı sohbet küşe-i hey yâr hey — (imale) (med)	
Görmemiştir böyle câ-yi bî-bedel — (imale)	
Kayser ü Fağfûr u Cem Kâvûs u key — — — — — (vasıl ve imale) (vasıl) (vasıl)	
Pâdişâhım ömrün efzûn ede Hakk — — — — — (vasıl) (imale)	
Kafiye ve Redif	
Kasr-ı cennet havz-ı Kevser âb-ı hay Zevk-ı sohbet küşe-i hey yâr hey Görmemiştir böyle câ-yi bî-bedel Kayser ü Fağfûr u Cem Kâvûs u key Pâdişâhım ömrün efzûn ede Hakk Rûz ü şeb virdim budur mânend-i ney (kafiye)	

Tablo 8’de, “Kasr-ı cennet havz-ı kevser âb-ı hay” mısraı ile başlayan güftenin şekil özellikleri gösterilmektedir. Güftenin hece sayısı 11, vezni ise “Fâ’ilâtün / Fâ’ilâtün / Fâ’ilün ” dür. Takti 4 / 4 / 3 şeklindedir. Açık ve kapalı heceler vezne uygun şekilde gösterilmiştir. *Medle* bir açık hece elde edilip 2. mısranın hece sayısı 11’e çıkarılarak,

vasıllarla kapalı heceler açılarak, *imalelerle* heceler uzatılıp kapatılarak mısraların vezne uygunlukları sağlanmıştır. Güfthenin kafiyeyi teşkil eden bölümü koyu renkle altı çizilerek belirtilmiştir.

Tablo 9. “Kasr-ı cennet havz-ı kevser âb-ı hay” Mısra ile Başlayan Eserinin Güftesi, Vezni, Açıklaması ve Kelimeler

Eserin Güftesi	Kasr-ı cennet havz-ı Kevser âb-ı hay Zevk-ı sohbet küşe-i hey yâr(i) hey Görmemiştir böyle cây-i bî-bedel Kayser ü Fağfûr u Cem Kāvûs u key Pâdişâhım ömrün efzûn ede Hakk Rûz ü şeb virdim budur mânend-i ney (Özpekel, 2019, s.98).
Vezni	Fâilâtün Fâilâtün Fâilün
Açıklaması	Bu cennet köşkünü, bu içi hayat suyuyla dolu Kevser havuzunu, bu sevgiliyle baş başa sohbet zevkine dalınan köşeyi (köşkü, evi, odayı, sofayı), bu eşi benzeri olmayan yeri kimse görmemiştir. Hatta öyle ki ne Farsın ne Romanın ne Çinin ne de başka bir devletin sultanına böyle bir mekân ve böyle bir zevk nasip olmamıştır. Padişahım, bu zevki, bu köşkü görünce bana yaraşan da ney gibi gece gündüz senin için “Allah ömrünü uzun etsin” diye dua etmektedir.
Kelimeler	kasr-ı cennet: cennet köşkü. havz-ı kevser: cennet’te bir havuz. âb (f.i.): su hayy (a.i.): 1. Allah’ın adlarındandır.2. s. diri, canlı. âb-ı hayy: ölümsüzlük suyu. zevk (a.i.c.: ezvâk): 1. biy. tadım. 2. tatma, tad; hoş giden hal, haz. 3. tas. ma’nevî haz. 4. boş vakit geçirme; eğlence, eğlenti, cümbüş, eğlence. 5. güzeli çirkinden ayırtma kabiliyeti. zevk-i sohbet: sohbetten zevk almak. küşe (f.i.): köşe, bucak. küşe-i yâr: sevgili ile başbaşa olmak. cây (f.i.): yer cây-i bî-bedel: eşi olmayan yer. Kayser (a.i.c.: kayâsıra): eski Roma ve Bizans imparatorlarının lâkabı. Fağfûr (f.i.): 1. eskiden Çin imparatorlarına verilen ad. 2. Çin’de porselenden yapılan kapı kacak. Cem (a.i.): 1. hükümdar, şah. 2. Şark mitolojisinde şarap ve içkinin icatçısı. 3. Süleyman Peygamber’in lâkabı. 4. Büyük İskender’in lâkabı. Kāvûs: İran şahlarına verilen ad. Key (f.i.c.: keyân): büyük hükümdar, padişah. efzûn (f.s.): fazla, çok, yukarı, aşkın. Hakk (a.i.c: hukuk): Allah. rûz (f.i.c.: rûzân): 1. gün. 2. gündüz şeb (f.i.c.: şebân): gece rûz ü şeb: gece ve gündüz. vird (a.i.c.: evrâd): belli zamanlarda okunması âdet olan Kur’âncüzleri, duâları. mânend (f.i.): benzer, eş. mânend-i ney: ney gibi.

Tablo 10'da, “Âh eder inler gönül ol turre-i şeb-gûn için” mısraı ile başlayan güftenin şekil özellikleri gösterilmektedir. Güftenin hece sayısı 15, vezni ise “*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*”dür. Takti 4 / 4 / 4 / 3 şeklindedir. Açık ve kapalı heceler vezne uygun şekilde gösterilmiştir. *Medle* bir açık hece elde edilip 2. mısranın hece sayısı 15'e çıkarılarak, *vasıllarla* kapalı heceler açılarak ve *imalelerle* heceler uzatılıp kapatılarak mısraların vezne uygunlukları sağlanmıştır. Güftenin kafiye ve redif teşkil eden bölümleri koyu renkle altı çizilerek belirtilmiştir.

Tablo 11. “Âh eder inler gönül ol turre-i şeb-gûn için” Mısraı ile Başlayan Eserinin Güftesi, Vezni, Açıklaması ve Kelimeler

Eserin Güftesi	Âh eder inler gönül ol turre-i şeb-gûn için Var mıdır âyâ haber zencîrden dilhûn için ⁵ (mecnûn gibi) Nâlemi ney eşkimi mey çeşmimi câm eyleyip Eyle bir bezm-i gam âmâde dil-i mahzûn için (Ezgi, 1953, s.426-427)
Vezni	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Açıklaması	Gönlüm o gece renkli (siyah) kâkûl için ah edip inler. Âdeta zincire bağlanmış gibi bağlandığım o siyah kâkûl, zülûf hareket edip, bu kanlı gönlüme bir haber vermez mi? İnceyişimi, feryâdımı ney, gözyaşımı şarap, gözümü kadeh eyleyip ey sevgili; bu mahzun gönlüm için bir gam meclisi donatsan (ne olur)?
Kelimeler	turre (a.i.): alın saçı, kâkûl, kıvrıkcık saç lülesi. şeb-gûn (f.b.s.): “gece renkli”: kara. âyâ (f.e.): acabâ. zencîr (f.i.): 1. zincir. 2. müz. Türk müziğinde 120 zamanlı mürekkep bir usüldür. dil-hûn (f.b.s.): içi kan ağlayan. nâle (f.i.): inleme, inilti. eşk (f.i.): gözyaşı. mey (f.i.): şarap, bade. çeşm (f.i.c.: çeşmân): göz. câm (f.i.): 1. sırça, cam; 2. bardak, kadeh, şişe ve toprak cinsinden şarap kadehi. bezm-i gam: gam meclisi. âmâde (f.s.): hazır, hazırlanmış. dil (f.i.): gönül, yürek, kalp mahzûn (a.s. hüzn'den): hüznü, tasalı, kaygılı.

Tablo 11'de, siyah kâküllü sevgili için ah edip inleyen aşık kendisini üçüncü mısradaki ney gibi feryâd eden biri olarak tasvir etmektedir. Bu güftede “Nâlemi ney eşkimi mey çeşmimi câm eyleyip” mısrasında ney sembolik anlamda kullanılmıştır.

Beşinci Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorum

Bestesi Şakir Ağa'ya ait olan ağır aksak ikâmında rast makamındaki şarkının güftesi Hasbî'ye ait olup eser “Nazarî ve Amelî Türk Müsikîsi Cilt-1 s: 053” de bulunmaktadır. Eser Tablo 12 ve 13'te analiz edilmiştir. Tablo 12'de eserin güftesinin şekil özellikleri, Tablo 13'te ise güftesi, vezni, açıklaması ve bilinmeyen kelimeleri yer almaktadır.

⁵ Nazarî ve Amelî Türk Müsikîsinde nota altındaki güftede “mecnûn gibi” yazmaktadır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü Cumhurbaşkanlığı Klasik Türk Müziği Korosu nota arşivinde ise “dilhûn için (için, için)” olarak kayıtlıdır. Anlam bütünlüğü ve şekil özellikleri açısından çalışmada “dilhûn için” tercih edilmiştir.

Tablo 12. "Mûy-i jûlîdem oluptur serde anka' lânesi" Mısra ile Başlayan Eserinin Şekil Özellikleri

Şekil Özellikleri	
	Hece Sayısı
Mûy-i jûlî / dem oluptur / serde anka' / lânesi — • — — / — • — — / — • — — / — • —	15
Düşmüşem bir / dâme kim yok / tur halâsın / çâresi — • — — / — • — — / — • — — / — • —	15
Zahmıma vur / merhemin o / nulmadı dil / yâresi — • — — / — • — — / — • — — / — • —	15
Şem'-i aşka / can atar per / vâne-veş dî / vânesi — • — — / — • — — / — • — — / — • —	15
Bezm-i aşkta / ney gibi ef / gân eder pür /-gamlere — • — — / — • — — / — • — — / — • —	15
Şerhalansın / sîneler can / lar fedâ ol / demlere — • — — / — • — — / — • — — / — • —	15
Pek sakın es / râri ifşâ / etme nâ-mah / remlere — • — — / — • — — / — • — — / — • —	15
Şem'i aşka / can atar per / vâne-veş dî / vânesi — • — — / — • — — / — • — — / — • —	15
Takti: 4/ 4 / 4 / 3	
Vezin: Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün	
Ârızalar:	
Zahmıma vur / merhemin o / nulmadı dil / yâresi — — — — — (imale) (imale) (imale)	
Şem'-i aşka / can atar per / vâne-veş dî / vânesi — — — — — (imale)	
Bezm-i aşkta / ney gibi ef / gân eder pür /-gamlere — — — — — (imale) (imale) (vastı)	
Kafiye ve Redif	
Mûy-i jûlîdem oluptur serde anka' lâne <u>si</u> Düşmüşem bir dâme kim yoktur halâsın çâre <u>si</u> Zahmıma vur merhemin onulmadı dil yâre <u>si</u> Şem'-i aşka can atar pervâne-veş divâne <u>si</u> (kafiye)(redif)	
Bezm-i aşkta ney gibi efgân eder pür-gam <u>lere</u> Şerhalansın sîneler canlar fedâ ol dem <u>lere</u> Pek sakın esrârî ifşâ etme nâ-mahrem <u>lere</u> Şem'i aşka can atar pervâne-veş divâne <u>si</u> (kafiye) (redif)	

Tablo 12’de, “Mûy-i jûlidem oluptur serde anka’ lânesi” mısraı ile başlayan güfthenin şekil özellikleri gösterilmektedir. Güfthenin hece sayısı 15, vezni ise “Fâ’îlâtûn / Fâ’îlâtûn / Fâ’îlâtûn / Fâ’îlûn” dır. Takti 4 / 4 / 4 / 3 şeklindedir. Açık ve kapalı heceler vezne uygun şekilde gösterilmiştir. *İmale*lerle heceler uzatılıp kapatılarak, *vasılla* kapalı hece açılarak mısraların vezne uygunlukları sağlanmıştır. Güfthenin kafiye ve redif teşkil eden bölümleri koyu renkle altı çizilerek belirtilmiştir.

Tablo 13. “Mûy-i jûlidem oluptur serde anka’ lânesi” Mısraı ile Başlayan Eserinin Güftesi, Vezni, Açıklaması ve Kelimeler

Eserin Güftesi	Mûy-i jûlidem oluptur serde anka’ lânesi Düşmüşem bir dâme kim yoktur halâsın çâresi Zahmıma vur merhemin onulmadı dil yâresi Şem'-i aşka cân atar pervâne-veş divânesi Bezm-i aşka ney gibi efgân eder pür-gamlere Şerhalâsın sîneler cânlar fedâ ol demlere Pek sakın esrârı ifşâ etme nâ-mahremlere Şem’i aşka cân atar pervâne-veş divânesi (Ezgi, 1933, s.53)
Vezni	Fâ’îlâtûn Fâ’îlâtûn Fâ’îlâtûn Fâ’îlûn
Açıklaması	Anka kuşunun yuvası gibi başımdaki saçlar karmaşıktır. (Burada mûy-i jûlide ile çekilen belâlar, dertler, düşülen tuzaklar, içinden çıkılamaz açmazlar kastedilmektedir. Çünkü saç ve saçla ilgili metaforlar arüz şiirinde kesretten, çokluktan kinâyedir.) (Anka kuşunun sırrı bilinmez, anlaşılmaz sağlam yuvasını ördüğü saçlar gibi sayılamayacak kadar çok derdim var. Öyle ki anka kuşu gibi uzun ve sonu gelmez dertler bunlar. Hem de yuva olmasında kinaye başıma yeni dertler açmaya devam ediyor) Ben öyle bir tuzağa düşmüşüm ki bu tuzaktan benim için kurtulmak imkânı ve çaresi yoktur. Merhemini getir de benim yarama sür ki, bu gönül yarası bende iyileşmedi bir türlü. (Çünkü) aşkın deli, çılgın pervânesi (ancak) aşkın ateşine can atar. Aşk meclisinde ney gibi gamlı, kederli kimselere feryâd figân eder (im) ki o yürekler, sîneler yarılınsın, açılınsın da o demlere canlar feda edilsin. Hâl böyleyken bu sırları sakın kıymet bilmeyenlere, ehli olmayanlara açma, anlatma. (Çünkü) Aşkın deli, çılgın pervânesi (ancak) aşkın ateşine can atar.
Kelimeler	mûy-i jûlide: karmakarışık saç. ser (f.i.): 1. baş,kafa, kelle.2. baş, başkan.3. tepe, doruk.4. uç kenar.5. nihayet, son. anka’ (“ka” uzun okunur. a.i.):1.ismi olup cismi olmayan bir kuş, zümrüdianka kuşu.2.ismi olup cismi olmayan nesne. lâne (f.i.): yuva. dâm (f.i.): tuzak, ağ. halâs (a.i.): kurtulma, kurtuluş. zahm (f.i.): yara merhem (a.i.c.:merâhim): 1.melhem, deriye içirilerek veya sürülerek kullanılan tereyağı kıvamında yağlı ilaç. 2. mec. acıyı, sertliği gidererek ve avunduracak olan sebep. dil (f.i.): gönül, yürek, kalp şem '(a.i.c.: şümû'): 1.balmumu. 2.mum. şem'-i aşk: aşk mumu pervâne (f.i.): 1. (c. pervânegân) geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek. 2. fırıldak. 3. çark. 4. haberci, kılavuz. -veş (f.e.): gibi mânâsını veren bir benzetme edâtı. pervâne-veş: pervâne (gece kelebekleri) gibi divâne (f.s.): deli, budala, alık. bezm-i aşk: aşk meclisi

ney (f.i.): 1. kamaş.2. müz. ney, kamaştan yapılan enstrüman. efgân (f.i.): ızdırıp ile haykırma, bağırıp çağırma; inleme, bağırma. pür (f.s.):1. dolu. 2. çok fazla. 3. sâhip, mâlik gam[m] (a.i.c.: gumûm): keder, tasa, kaygı, dert. pür-gam: gamla dolu şerha (a.i.): dilim, kesilmiş, dilinmiş şey, parça. sîne(f.i.): 1. göğüs. 2. yürek (kalp). dem: zaman, vakit. esrâr (a.i. sır'ın c.): gizlenen ve bilinmeyen şeyler, aklın eremeyeceği işler. ifşâ' (a.i.c.:ifşâât): gizli bir şeyi açığa yayma; ortaya dökme, açığa vurma. nâ-mahrem (f.a.b.s.):1. mahrem olmayan. 2. nikâh düşmeyen. 3.yabancı erkek tarafından görülmesi câiz olmakla kendisinden kaçılan. 4. yabancı.

Tablo 13'e güfte şâiri kendisini aşk meclisinde gamlı, kederli kişilere feryâd figân eden ney olarak görüyor. Mesnevinin ilk on sekiz beyitine de konu olan neyin öyküsündeki; kamaşıktan kesilerek içi boşaltılan ve bir saz haline getirilen neyin aslına yani kamaşığa olan hasreti ve ilâhî sırları tekrar tekrar söylemesi ebedî âlemden uzak kalmış insana benzetilmiştir (Zavotçu, 2009, s.724). Bu sırları ehil olmayan, kıymet bilmeyen kimselere anlatma anlamına gelen "Pek sakın esrarı ifşâ etme nâ-mahremlere" dizesiyle neyin sırrı arasında sembolik bir ilişki kurulduğu görülmektedir.

Altıncı Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorum

Bestesi Hâfız Zekâî Dede'ye ait olan darb-ı fetih ikâında muhayyer makamındaki murabba' bestenin güfte şâiri bilinmemektedir. "Zekâî Dede Külliyyâtı: Cild 1 s: 75-77" de bulunan eser Tablo 14 ve 15'te analiz edilmiştir. Tablo 14'te eserin güftesinin şekil özellikleri, Tablo 15'te ise güftesi, vezni, açıklaması ve bilinmeyen kelimeleri yer almaktadır.

Tablo 14. "Hengâm-ı safâdır yine nûş-i mey eyle" Mısraı ile Başlayan Eserinin Şekil Özellikleri

Şekil Özellikleri	
	Hece Sayısı
Hengâm-ı / safâdır yi / ne nû(û)ş-i / mey / eyle ⁶ — — • / • — — — • / • — — — • / • — — —	13 (+1)
Dem(i) be dem eyle — — • / • — — —	5 (+1)
Zevk it bu / gice defte / r-i âlâmı / tay eyle — — • / • — — — • / • — — — • / • — — —	14
Gel(i) kerem eyle — — • / • — — —	5(+1)
Mutrib i / derek perde / muhayyerle / ser âğaz — — • / • — — — • / • — — — • / • — — —	14
Sâz ile hem âvâz — — • / • — — —	6

⁶ Güftenin birinci mısramda 13 hece olduğu görülmektedir. Bir kapalı heceye ihtiyaç vardır. "Hengâm-ı safâdır yine (gel) nûş-i mey eyle" veya takdili okunduğu şekli ile "Hengâm-ı safâdır yine nû(û)ş-i mey eyle" şekli ile vezin ve anlam bütünlüğü sağlanabilmektedir. Takdili okunduğu şekli tercih edilmiştir.

Bu zarb-ı / fetih beste / yi dem sâz-ı / ney eyle — — • / • — — • / • — — • / • — — Def-i (i) gam eyle — — • / • — —	14 5(+1)
Takti: 3/ 4 / 4 / 3 3/ 3 Vezi: Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün Mef'ûlü / Fe'ûlün Ârızalar: Hengâm-ı safâdır yine nû(û)ş-i / mey eyle (vasıl) Dem(i) be dem eyle (imale) (vasıl) Zevk it bu / gice defter-i âlâmı tay eyle (imale) (vasıl) (vasıl) Gel(i) kerem eyle (imale) (vasıl) Mutrib iderek perde muhayyerle ser âğaz (vasıl) Sâz ile hem âvâz (vasıl ve imale)(vasıl) Bu zarb-ı fetih besteyi dem sâz-ı ney eyle (imale) (vasıl) (vasıl) Def-i(i) gam eyle (imale) (vasıl)	
Kafiye ve Redif Hengâm-ı safâdır yine nûş-i mey <u>eyle</u> Dem be dem <u>eyle</u> Zevk it bu gice defter-i âlâmı tay <u>eyle</u> Gel(i) kerem <u>eyle</u> Mutrib iderek perde muhayyerle ser âğaz Sâz ile hem âvâz Bu zarb-ı fetih besteyi dem sâz-ı ney <u>eyle</u> Def-i gam <u>eyle</u> (kafiye)(redif) (kafiye)(redif)	

Tablo 14'te, "Hengâm-ı safâdır yine nûş-i mey eyle" mısraı ile başlayan güftenin şekil özellikleri gösterilmektedir. Ziyâdeli müstezâd yazılmış olan güftenin ziyâde bölümlerinin sadece 3. mısraı doğru ve 6 heceli, diğer ziyâdeli bölümler ise 5 hecelidir. Zirâ ziyâdeler, asıl veznin ("Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün") ilk ve son tef'ileleri olur ki o da

3+3=6 hecelidir. (Mef'ûlü / Fe'ûlün) 1, 2 ve 4. Mısraların ziyâdelerinde sayıca ve açık-kapalılık değerleri bakımından heceler örtüşmemektedir. Ancak takdili okunduğu şekli ile vasıl ve imalelerle vezne uyumu sağlanmaya çalışılmış, heceler parantez içerisinde harflendirilerek gösterilmiştir. Güftenin 1. mısraında yine takdili okunduğu şekli ile parantez içerisinde harflendirilerek gösterilmiş, hece sayısı 13(+1)'e çıkarılmıştır. Diğer mısralarda da vasıllarla kapalı heceler açılarak ve imalelerle heceler uzatılıp kapatılarak mısraların vezne uygunlukları sağlanmıştır. Asıl veznin hece sayıları ilk mısra 13(+1) diğer mısralar 14'tür. Güftenin kafiye ve redif teşkil eden bölümleri koyu renkle altı çizilerek belirtilmiştir.

Tablo 15. “Hengâm-ı safâdır yine nûş-i mey eyle” Mısraı ile Başlayan Eserinin Güftesi, Vezni, Açıklaması ve Kelimeler

Eserin Güftesi	Hengâm-ı safâdır yine nûş-i mey eyle Dem be dem eyle Zevk it bu gice defter-i âlâmı tay eyle Gel(i) kerem eyle Mutrib iderek perde muhayyerle ser âgaz Sâz ile hem âvâz Bu zarb-ı fetih besteyi dem sâz-ı ney eyle Def-i gam eyle (Irsoy-Ezgi, 1940, s.75-77)
Vezni	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ûlün
Açıklaması	Mey iç, zevk et, elem defterini kaldır at, eğlence, safâ demidir bu. Ey mutrib sen de muhayyer perdesiyle başla müziğe ve bu zarb-ı fetih besteyi ney sazıyla çal. (Burada zarb-ı fetih sözü ile sanat yapılıyor aynı zamanda. Fetih açmak, genişletmek gibi olumlu anlamlar içerdiğinden eğlence zamanında neşelenmek gerektiği vurgulanıyor.)
Kelimeler	hengâm (f.i.):zaman, çağ, sıra, vakit, mevsim. safâ (a.i.)1. saflık, berraklık. 2. gönül şenliği, kedersizlik, neşe, zevk, eğlence. nûş (f.i.):1.tatlı; bal. 2. içki, iştret. mey (f.i.):şarap, bâde. âlâm (a.i. elem'in c.):kederler, elemeler, acılar, sızılar. defter-i âlâm: kederlerin yazıldığı manevi defter. tay: 1. dürüp bükme, dürülüp bükülme, sarma, katlama. 2. atlama, üzerinden geçme. mutrib (a.s. tarab'dan):1.trâb eden, çalgı çalan, çalgıcı. 2. şarkıcı, şarkı okuyan. muhayyer (a.s.hayr'dan):1.seçmeli, beğenmeye bağlı, beğenmece. 2. i. müz.Türk müziğinin en eski ve en çok kullanılan makamlarındandır. 6 numaralı basit makam olan hüseyni'nin inici şekline verilen bir addır. serâgaz (“ga” okunur. f.b.i.): yeniden, baştan başlama. darb-ı fetih: müz. klâsik Türk müziğinde 88 zamanlı büyük ve birleşik bir usûl olup peşrev ve besteleri ölçmek için kullanılır. dem-sâz (f.b.s.):soluk, nefes. dem-sâz (f.b.s.):arkadaş, dost; sırdaş.

Tablo 15'te “Hengâm-ı safâdır yine nûş-i mey eyle” mısraı ile başlayan güftenin “Bu zarb-ı fetih besteyi dem sâz-ı ney” mısraında “ney sazı ile eğlençeli bir şekilde çal” diyerek ney kelimesinin asıl anlamıyla kullandığı görülmektedir.

Yedinci Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorum

Bestesi Hâfız Zekâi Dede'ye ait olan çenber ikâmında acem makamındaki bestenin güfte şâiri bilinmemektedir. “Zekâi Dede Külliyyâtı: Cild 1 s: 64” te bulunan eser Tablo 16 ve

17’de analiz edilmiştir. Tablo 16’da eserin güftesinin şekil özellikleri, Tablo 17’de ise güftesi, vezni, açıklaması ve bilinmeyen kelimeleri yer almaktadır.

Tablo 16. “Ney gibi inlersin ey dil mübtelâlık var gibi” Mısraı ile Başlayan Eserinin Şekil Özellikleri

Şekil Özellikleri	
Ney gibi in / lersin ey dil / mübtelâlık / var gibi — • — — / — • — — / — • — — / — • — —	Hece Sayısı 15
Kan dökersin /eşk-i çeşmin / den cüdâlık / var gibi — • — — / — • — — / — • — — / — • — —	15
Yâre didim / garka- i bahr / - i cefâ-yı / aşkınam — • — — / — • — — / — • — — / — • — —	15
Nâz ile gül / dü dedi kim / âşinâlık / var gibi — • — — / — • — — / — • — — / — • — —	15
Takti: 4 / 4 / 4 / 3	
Vezin: Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün	
Ârızalar:	
Ney gibi inlersin ey dil... — (imale) (vasıl)	
Yâre didim garka- i bahr- i cefâ-yı aşkınam — — — — (imale) (imale) (imale) (imale)	
Nâz ile gü ldü dedi kim... — — — (imale) (imale) (imale)	
Kafiye ve Redif	
Ney gibi inlersin ey dil mübtelâ lık var gibi	
Kan dökersin eşk-i çeşminden cüdâ lık var gibi	
Yâre didim garka-i bahr-i cefâ-yı- aşkınam	
Nâz ile gü ldü dedi kim âşinâ lık var gibi (kafiye) (redif)	

Tablo 16’da, “Ney gibi inlersin ey dil mübtelâlık var gibi” mısraı ile başlayan güftenin şekil özellikleri gösterilmektedir. Güftenin hece sayısı 15, vezni ise “Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilâtün / Fâ‘ilün” dür. Takti 4 / 4 / 4 / 3 şeklindedir. Açık ve kapalı heceler vezne uygun şekilde gösterilmiştir. **İmale**lerle heceler uzatılıp kapatılarak, **vasılla** kapalı hece açılarak mısraların vezne uygunlukları sağlanmıştır. Güftenin kafiye ve redif teşkil eden bölümleri koyu renkle altı çizilerek belirtilmiştir.

Tablo 17. “Ney gibi inlersin ey dil mübtelâlık var gibi” Mısraı ile Başlayan Eserinin Güftesi, Vezni, Açıklaması ve Kelimeler

Eserin Güftesi	Ney gibi inlersin ey dil mübtelâlık var gibi Kan dökersin eşk-i çeşminden cüdâlık var gibi Yâre didim garka-i bahr-i cefâ-yı aşkınam Nâz ile güldü dedi kim âşinâlık var gibi (Irsoy-Ezgi, 1940, s.64)
Vezni	Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün
Açıklaması	Ney gibi habire inlemenden belli ki bir derde düşmüşsün, müptela olmuşsun. Gözünden kanlı yaşlar dökülmekte, ayrılık derdine düşmüşsün belli. Sevgiliye (bu halimi anlatıp) dedim ki; aşkının cefâ denizine battım boğuluyorum. Nazla gülüp dedi ki; sen bu işi başaracaksın, çünkü sen bu aşkı tanımaya başladın, aşıklıkla aşına oldun, tanışıklık kazandın!
Kelimeler	dil (f.i.): gönül, yürek, kalp mübtelâ (a.s. belâ'dan): 1. düşkün [fenâ şeylere]. 2. tutkun, tutulmuş. eşk-i çeşm: gözyaşı. cüdâ (f.s.): ayrı, ayrı düşmüş garka (a.s.): suya batmış bahr (a.i.c. bihâr, ebhâr, buhur): 1. deniz. 2. büyük göl veya nehir. cefâ (a.i.): eziyet, incitme. âşinâ (f.s.): 1. bildik, tanıdık. 2. bilen tanıyan. [doğrusu: âşnâ'dır].

Tablo 17’de “Ney gibi inlersin ey dil mübtelâlık var gibi” mısraıyla başlayan güftede şâir ayrılık derdine düşmesini ve bu dert neticesinde inlemesini ney sazı ile sembolize etmiştir. Burada ney kelimesinin sembolik anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Sekizinci Alt Probleme Yönelik Bulgular ve Yorum

Bestesi Hâfiz Zekâî Dede’ye ait olan sengin semâî ikâında bayâtî bûselik makamındaki ağır semâînin güfte şâiri bilinmemektedir. Eser “Zekâî Dede Külliyyâtı Cild 2 s: 120-121” de bulunmaktadır. Tablo 18’de eserin güftesinin şekil özellikleri, Tablo 19’da ise güftesi, vezni, açıklaması ve bilinmeyen kelimeleri yer almaktadır.

Tablo 18. “Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince” Mısraı ile Başlayan Eserinin Şekil Özellikleri

Şekil Özellikleri	
	Hece Sayısı
Râhat bu / lamam ney gi / bi zâr eyle / meyince — — • / • — — — • / • — — — • / • — — —	14
Ol gözle / ri âhûyî / şikâr eyle / meyince — — • / • — — — • / • — — — • / • — — —	14
Bir lâhza / gönül eğle / nemez sensiz / efendim — — • / • — — — • / • — — — • / • — — —	14
Tâ zülf-i / şemîminde / karâr eyle / meyince — — • / • — — — • / • — — — • / • — — —	14
Takti: 3/ 4 / 4 / 3	
Vezin: Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün	
Ârızalar:	
Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince	

(vasıl) Ol gözleri âhûyî şikâr eylemeyince (vasıl) Bir lâhza gönül eğlenemez sensiz efendim (vasıl) Tâ zülf-i şemîminde karâr eylemeyince (vasıl)
Kafiye ve Redif Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince Ol gözleri âhûyî şikâr eylemeyince Bir lâhza gönül eğlenemez sensiz efendim Tâ zülf-i şemîminde karâr eylemeyince (kafiye) (redif)

Tablo 18’de, “Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince” mısraı ile başlayan güftenin şekil özellikleri gösterilmektedir. Güftenin hece sayısı 14, vezni ise “*Mef’ûlü / Mefâ’îlü / Mefâ’îlü / Fe’ûlün*”dür. Takti 3 / 4 / 4 / 3 şeklindedir. Açık ve kapalı heceler vezne uygun şekilde gösterilmiştir. *Vasıllarla* kapalı heceler açılarak ve mısraların vezne uygunlukları sağlanmıştır. Güftenin kafiye ve redif teşkil eden bölümleri koyu renkle altı çizilerek belirtilmiştir.

Tablo 19. “Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince” Mısraı ile Başlayan Eserinin Güftesi, Vezni, Açıklaması ve Kelimeler

Eserin Güftesi	Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince Ol gözleri âhûyî şikâr eylemeyince Bir lâhza gönül eğlenemez sensiz efendim Tâ zülf-i şemîminde karâr eylemeyince (Irsoy-Ezgi, 1941, s.120-121)
Vezni	Mef’ûlü Mefâ’îlü Mefâ’îlü Fe’ûlün
Açıklaması	Gönlüm râhat etmez ney gibi inlemeyince, o ahu gözlü güzeli elde edemeyince, bir an bile gönlüm eğlenemez sensiz, tâ ki zülfünün o güzel kokusunu duymayınca.
Kelimeler	râhat (a.i.): 1. üzüntüsüz, tasasız, kedersiz bir halde bulunma. 2. gönlü rahat. zâr (f.s.): 1. [sesle] ağlayan, inleyen. âhû (f.i.c. âhûvân): 1. ceylan, karaca. 2. mec. güzellerin gözü. şikâr (f.i.): 1. av.2.avlama.3.avlanan hayvan. 4. ganimet, düşmandan ele geçirilen mal.5.ender bulunan şey. lâhza (a.i.): 1. göz ucu ile bakış. 2. göz ucu ile bakıncaya kadar geçen zaman. zülf (f.i.): 1. yüzün iki yanından sarkan saç lülesi. 2. sevgilinin saç şemîm (a.s. şemm’den): güzel kokan, güzel kokulu; güzel koku. zülf şemîm: güzel kokulu saç. karâr (a.i.): 1. durma. 2. rahat. 3. devamlılık, sürelilik. 4. ölçülülük. 5. tahmin. 6. tam ölçü, ne az, ne çok. 7. neticeye bağlama

Tablo 19’da “Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince” mısraıyla başlayan güftede şâir sevgili ile birlikte olamadığından bahsederek ney gibi inlediğini ifade ediyor. Bu bağlamda bu güftede ney kelimesinin sembolik anlamda kullanıldığı görülmektedir.

Sonuç

Çalışmada, Dârü'l Elhân Külliyyâtı, Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsi ve Zekâî Dede Efendi Külliyyâtında yer alan repertuvarlarda ney kelimesi geçen eserler incelendiğinde, Dârü'l Elhân Külliyyâtında 1-62, 63-120, 121-180 ve 181-263 nolu eserlerden üçünün, Nazarî ve Amelî Türk Mûsikîsinde Cild I sayfa 1-290, Cild II sayfa 1-198, Cild III sayfa 1-315, Cild IV sayfa 1-280 ve Cild V sayfa 281-553'te bulunan eserlerden ikisinde ve Zekâî Dede Efendi Külliyyâtında I. Cild sayfa 1-95, 2. Cild sayfa 98-223 ve 3. Cild sayfa 226-303'te bulunan eserlerden üçünde ney kelimesinin geçtiği sonucuna ulaşılmıştır.

Sekiz güfte incelendiğinde form olarak %37,5 oranla murabba' beste formunun tercih edildiği, îkâ olarak %25'er oranla çenber ve muhammes kullanıldığı, daha çok aruzun "*Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün*" kalıbı ile yazıldığı ve altı eserin güfte şâirinin meçhul olduğu sonucuna varılmıştır.

"Bâğda meyler içilir nâleler eyler neyler" adlı eserin güftesinde birinci mısra da neyin asıl anlamıyla ikinci mısra da ise sembolik anlamıyla kullanıldığı, "Eyâ mâh-ı münîr-i burc-i ismet" adlı eserin güftesinde "Okunsun şarkılar tanbûr u neyle" mısraında neyin asıl anlamıyla kullanıldığı, "Kasr-ı cennet havz-ı Kevser âb-ı hay" adlı eserin güftesinde "Rûz ü şeb virdim budur mânend-i ney" mısraında neyin sembolik anlamıyla kullanıldığı, "Âh eder inler gönül ol turre-i şeb-gûn için" adlı eserin güftesinde "Nâlemi ney eşkimi mey çeşmimi câm eyleyip" mısraında neyin sembolik anlamıyla kullanıldığı, "Mûy-i jûlidem oluptur serde anka' lânesi" adlı eserin güftesinde "Bezm-i aşkta ney gibi efgân eder pür-gamlere" mısraında neyin sembolik anlamıyla kullanıldığı, "Hengâm-ı safâdır yine nûş-i mey eyle" adlı eserin güftesinde "Bu zarb-ı fetih besteyi dem sâz-ı ney eyle" mısraında neyin asıl anlamıyla kullanıldığı, "Ney gibi inlersin ey dil mübtelâlık var gibi" adlı eserin güftesinde aynı mısraında neyin asıl anlamıyla kullanıldığı ve "Râhat bulamam ney gibi zâr eylemeyince" adlı eserin güftesinde aynı mısraında neyin sembolik anlamıyla kullanıldığı, bu bağlamda sekiz eserin ve güftenin tamamı göz önüne alındığında ney kelimesinin dört asıl beş sembolik anlamıyla kullanıldığı sonucuna varılmıştır.

Ayrıca şekil özelliklerinde her güftede mısraların tamamı olmasa da müdahaleler (vasıl, imale, med gibi) mevcuttur. Bunun yanı sıra kelimelerin taktîli okunduğu şekli ile de vezne uygun hâle gelebileceği sonucuna varılmıştır.

Kaynaklar

- Ayverdi, Z.İ., Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, erişim tarihi: 28.03.2020, erişim adresi: <http://www.lugatim.com/>.
- Çıpan, M., (1999). *Güfte İncelemesi, Notalar, Güfteler, Şekil Özellikleri, Açıklamalar, Edebiyat ve Müsiki Bilgileri I*, Konya: SÜ Yaşatma ve Geliştirme Vakfı.
- Develioğlu, F., (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Dikmen, M.D., (2010). *Dârü'l Elhân Külliyyâtı DVD: Açıklamalar*. İstanbul: Türk Musikisi Vakfı. 2.
- Eyduran, A.S., (2009). *Kınalı-zâde Hasan Çelebi, Tezkîretü's-Şu'arâ, Tenkitli Metin B*. Ankara: KTB Yay. E-kitap, erişim tarihi: 01.02.2014, erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/belge/1-83504/kinalizade-hasan-celebi---tezkiretusua.html>.
- Ezgi, S. (1933). *Nazarî ve Amelî Türk Müsikisi, Türk Müsikîsinin Klâsikleri*. İstanbul Konservatuarı Neşriyâtı. İstanbul: Sema Vakfı. 1.
- Ezgi, S. (1953). *Nazarî ve Amelî Türk Müsikisi, Türk Müsikîsinin Klâsikleri*. İstanbul Konservatuarı Neşriyâtı. İstanbul: Sema Vakfı. 5.
- Ezgi, S., Yekta, R., ve Diğerleri, (1995). *Dârü'l-Elhân Külliyyâtı, Türk Müsikîsinin Klâsikleri*. İstanbul Konservatuarı Neşriyâtı. İstanbul: Sema Vakfı.
- Irsoy, A., Ezgi, S., ve İstanbul Konservatuarı Tasnif Heyeti, (1940). *Hâfız M. Zekâi Dede Efendi Külliyyâtı*. İstanbul: Alkaya Matbaası. 1.
- Irsoy, A., Ezgi, S., ve İstanbul Konservatuarı Tasnif Heyeti, (1941). *Hâfız M. Zekâi Dede Efendi Külliyyâtı*. İstanbul: Alkaya Matbaası. 2.
- İsen, M., (1998). *Sehî Bey Tezkiresi, Heşt-Behîst*. Ankara: Akçağ Yay. 223.
- Özcan, N., (2013). *Zekâi Dede (ö. 1897) Türk Müsikisi Bestekârı ve Müsiki Hocası*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 44.
- Özpekel, O.N., (2019). *Dârü'l Elhân Külliyyâtı 263 Klasik Eser Güfte Kelime ve Metin Açıklaması Vezin İncelemesi*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sürelnan, İ.B., (1995). *Ezgi, Mehmet Suphi (1869-1962) Türk Musikisi Alimi ve Bestekarı*. Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. 12.
- Karasar, N., (2011). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık. 77.
- Tok, E., (2014). 17. Yüzyıl Mevlevî Şairlerinde Ney. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*. 4(2): 266.
- Üngör, E.R. (1981). *Türk Musikisi Güfteler Antolojisi*, Cilt:1-2, İstanbul: Eren Yayınları.
- Zavotçu, G., (2009). Ney'in Öyküsü ve Divân Şirinde İşleniş. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. Erzurum. 15 (39). 724.